

**Методичні рекомендації
щодо навчання української мови і літератури у 10 класі
у 2018 – 2019 навчальному році**

У 2018-2019 навчальному році у 10 класі навчання української мови і української літератури здійснюватиметься за новими навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), що затверджені наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407. 2017 року ці навчальні програми модернізовано згідно з Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти та з метою наскрізного впровадження механізму реалізації завдань компетентнісного підходу в навчанні української мови в контексті положень «Нової української школи».

ПРОГРАМИ

- Програма “Українська мова для ЗЗСО. 10-11 класи. Рівень стандарту” Програма затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 №1407
- Програма “Українська мова для ЗЗСО. 10-11 класи. Профільний рівень” Програма затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 №1407
- Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи . Рівень стандарту. Програма затверджена наказом Міністерства освіти і науки України № 1407 від 23 жовтня 2017 року
- Українська література. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи. Профільний рівень. Програма затверджена наказом МОН України № 1407 від 23 жовтня 2017 року

ПІДРУЧНИКИ

Відповідно до наказу МОН від 31.05.2018 № 552 «Про затвердження переліку підручників для 5 та 10 класів закладів загальної середньої освіти, що можуть друкуватися за кошти державного бюджету» у 10 класі можна використовувати такі підручники:

- «Українська мова (рівень стандарту)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Заболотний О. В., Заболотний В. В.)
- «Українська мова (рівень стандарту)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Глазова О. П.)
- «Українська мова (рівень стандарту)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Авраменко О. М.)
- «Українська мова (рівень стандарту)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Голуб Н. Б., Новосьолова В. І.)
- «Українська мова (профільний рівень)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Караман С. О., Горошкіна О. М., Караман О. В., Попова Л. О.)
- «Українська мова (профільний рівень)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Ворон А. А., Солопенко В. А.)

Перелік підручників для 10 класу закладів загальної середньої освіти, що можуть друкуватися за кошти державного бюджету за умови надання видавництвом до Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» гарантійного листа про фінансування (за рахунок власних обігових коштів або інших коштів, не заборонених законодавством) різниці між запропонованою видавництвом вартістю такого підручника і середньою вартістю підручника, що зазначена у паспорті бюджетної програми на відповідний рік:

- «Українська мова (рівень стандарту)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Ющук І. П.)

- «Українська мова (рівень стандарту)» підручник дім 10 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Шевчук С. В.).
- «Українська література (рівень стандарту)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Борзенко О. І., Лобусова О. В.);
- «Українська література (рівень стандарту)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Слоцьовська О. В., Мафтин Н. В., Вівчарик П. М.);
- «Українська література (рівень стандарту)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Фасоля А. М., Яценко Т. О., Уліщенкє» В. В., Бійчук Г. Л., Тищенко В. М.);
- «Українська література (рівень стандарту)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Коваленко Л. Т., Бернадська Н. І.);
- «Українська література (рівень стандарту)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Авраменко О. М.5 Пахаренко В. І.).
- «Українська література (профільний рівень)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Борзенко О. І., Лобусова О. В.);
- «Українська література (профільний рівень)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Пахаренко В. І.);
- «Українська література (профільний рівень)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Слоцьовська О. І., Мафтин Н. В., Вівчарик Н. М.).

АНАЛІЗ ПРОГРАМ УМЛ

Розроблено новий формат пояснювальної записки до програм, де визначено ієрархію цілей навчання, зазначено мету базової середньої освіти, уточнено предметну мету навчання мови (формування компетентного мовця, національно свідомої, духовно багатої мовної особистості) та літератури (формування гуманістичного світогляду старшокласників, виховання національно свідомих громадян України; естетичний розвиток учнів, підвищення їх загального культурного рівня, сприяння всебічному розвитку школярів, їх духовному збагаченню, активному становленню й самореалізації в сучасному світі). Відповідно до поставлених цілей навчання і стратегій модернізації освіти в Україні конкретизовано завдання навчальних предметів.

Основну частину програм структуровано у вигляді таблиці, яка охоплює такі елементи:

- 1) очікувані результати навчальної діяльності;
- 2) орієнтовний розподіл годин на вивчення окремих тем розділів;
- 3) зміст навчального матеріалу мовної та мовленнєвої змістових ліній, а з української мови виокремлено колонку «Соціокультурна змістова й наскрізні лінії».

Очікувані результати навчальної діяльності учнів

- з української мови виражають знаннєвий, діяльнісний, ціннісний, емоційний та поведінковий компоненти ключових і предметної компетентностей, що мають бути сформовані у процесі навчання,
- а з української літератури – предметні й ключові компетентності та емоційно-ціннісне ставлення.

Наскрізні змістові лінії спільні для всіх шкільних предметів, є засобом інтегрування навчального змісту, вони корелюються з окремими ключовими компетентностями і сприяють формуванню ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях.

Наскрізна лінія «Екологічна безпека і сталий розвиток» спрямовує діяльність учителя

й учнів на формування соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості, усвідомлення сталого розвитку, готовності брати участь у розв'язанні питань довкілля і розвитку суспільства; конкретизує роботу зі збереження й захисту навколишнього середовища.

Наскрізна лінія «Громадянська відповідальність» сприяє формуванню соціальної й громадянської компетентностей, розкриває суть поняття «відповідальний громадянин», визначає вектори його діяльності.

Наскрізна лінія «Здоров'я і безпека» активно долучається до формування безпечного для життя й діяльності середовища, орієнтуючи на розвиток учня як духовно, емоційно, соціально і фізично повноцінного громадянина, що дотримується здорового способу життя.

Метою наскрізної лінії «Підприємливість і фінансова грамотність» є навчання молодого покоління українців ощадливості, раціонального використання коштів, планування витрат; стимулювання у них лідерських ініціатив, прагнення успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі.

УКРАЇНСЬКА МОВА

Однією з особливостей реалізації наскрізних змістових ліній під час навчання української мови є зосередження уваги на виявленні інтересів і здібностей старшокласників, що можуть бути визначальними у виборі професії; розвиткові оргдіяльнісних умінь, формуванні здатності працювати в колективі й індивідуально; формуванні вмінь приймати рішення і бути відповідальним за нього; розвиткові вмінь ставити цілі й системно працювати над реалізацією їх; формуванні внутрішнього потреби самонавчання і самовдосконалення.

Добір навчального змісту здійснено з урахуванням таких дидактичних і методичних принципів:

- 1) *соціальної доцільності* (засвоєний навчальний матеріал і сформовані на його основі вміння й навички зумовлені системою соціальних цінностей і очікувань);
- 2) *взаємозв'язку навчання, виховання і розвитку* (наявність у змісті елементів, що забезпечують гармонійну реалізацію загальноосвітніх і предметних завдань);
- 3) *демократизації й гуманізації* (забезпечення суб'єкт-суб'єктних стосунків між учителем і учнями);
- 4) *детермінації* (налагодження зв'язків предмета з попереднім досвідом учнів, прогнозування майбутніх успіхів);
- 5) *єдності теорії й практики* (засвоєний навчальний матеріал, сформовані вміння й навички мають прикладний характер, можливість застосування не лише у сфері навчальної діяльності, а й професійній та особистісній).

У програмі з української мови у рамках мовленнєвої змістової лінії подано перелік рекомендованих видів роботи, які дають змогу учням реалізувати здобуті знання на практиці. Ці види роботи забезпечують повноцінний мовленнєвий розвиток старшокласників, бо комплексно охоплюють формування всіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння і письмо).

Системний підхід до розвитку мовлення учнів **не передбачає виділення окремих годин на традиційні для 5-9 класів аудіювання, читання мовчки та вголос, перекази, твори тощо**, оскільки ці види роботи передбачено на кожному уроці.

Учитель може на власний розсуд змінювати запропоновані теми і види роботи, але водночас прагнути протягом року рівною мірою приділяти увагу розвиткові всіх видів мовленнєвої діяльності.

Оскільки в 9-му класі учні завершили вивчення всіх розділів української мови, зміст мовної лінії в 10-му й 11-му класах має узагальнювальний характер, тому навчальний

матеріал згруповано за нормами сучасної української літературної мови, оволодіння якими важливе для кожної освіченої людини.

Під час вивчення мовних тем учитель має акцентувати не на розпізнаванні, класифікуванні мовних явищ, не на мовних розборах, а на правилах використання мовних одиниць усіх рівнів в усному мовленні й на письмі, зокрема приділяти увагу труднощам слововжитку, складним випадкам правопису, нормам узгодження мовних одиниць, культурі слова тощо.

I. ТЕКСТОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД

Соціокультурний компонент програми також визначає вектор формування загальної культури учнів через ознайомлення їх із культурною спадщиною свого народу й світу, виховання патріотизму й моральності. Реалізації цих завдань сприятиме **текстоцентричний підхід до навчання мови, що передбачає добір і системну роботу на кожному уроці з текстами різних типів, стилів і жанрів мовлення.**

Текст настільки універсальний засіб, що може бути застосований на різних уроках, сприяти реалізації багатьох методів навчання, усіх поставлених цілей на уроці.

Текст на уроці потрібно використовувати з метою

- читання,
- створення його інтонаційної карти,
- переказування,
- проведення словникової роботи;
- визначення й осмислення теми, головної думки;
- з'ясування ознак і композиційних елементів тексту;
- визначення стильових рис, мети висловлення;
- співвіднесення мовних засобів із задумом, типом, жанром і стилем мовлення;
- визначення та обґрунтування типу мовлення;
- організації групового чи індивідуального лінгвістичного дослідження;
- організації самостійної роботи;
- визначення емоційного впливу тексту на читачів, слухачів;
- виявлення й маркування певного мовного явища;
- узагальнення певного мовного матеріалу (групування, класифікація, структурування й систематизування);
- формулювання тези, гіпотези, добір аргументів;
- проведення аналогії з відомими фактами, прикладами з життя людей, історичними подіями, прислів'ями й афоризмами, творами, цитатами з творів, епіграфами і багато ін.;
- пояснення написання й вимови;
- організації супутнього повторення;
- привернення уваги до тропів задля формування відчуття естетичної насолоди;
- редагування;
- добору слів і виразів, що сприяють налагодженню психологічного комфорту, унеможливають конфлікт;
- видозміни (розширення, скорочення, збагачення певними одиницями (влучними словами і виразами, синонімами, епітетами, фразеологізмами, тропами), заміна одних одиниць іншими, логічне розташування змістових елементів структури тексту);
- виявлення проблеми;
- виконання логічних операцій (аналіз, синтез, порівняння, зіставлення, висновки);

- осмислення поведінкових зразків героїв тексту й зіставлення їх з поведінковими нормами нашого суспільства;
- прогнозування психологічного впливу тексту на співрозмовника;
- виявлення прийомів гармонійного спілкування;
- висловлення власного ставлення до змісту тексту;
- добору коментарів;
- «переведення» з одного стилю в інший;
- переведення в інший формат: схему, малюнок, таблицю тощо);
- створення власного висловлення тощо.

II. ПРАКТИЧНА РИТОРИКА

Важливе місце у програмі з української мови відведено вивченню основ риторики, адже риторика – це не лише теорія і практика досконалого мовлення, переконливого, гарного, доцільного, ефективного тощо, це насамперед учення про мовленнєве виховання особистості.

Потреба вивчення основ риторики зумовлена її суспільними функціями: виховання ратора як гідного громадянина, компетентного у публічному мовленні; визначення норм і правил публічної аргументації, що забезпечують продуктивне обговорення важливих для суспільства проблем; організація базових мовленнєвих суспільних відносин; визначення критеріїв оцінювання публічної діяльності, на основі яких добирають осіб, здатних обіймати відповідальні посади.

Знання елементів практичної риторики дасть змогу забезпечити формування в учнів таких життєво важливих умінь і навичок:

- орієнтуватися у ситуаціях спілкування;
- будувати діалог залежно від цілей спілкування й соціального контексту;
- надавати висловленню сенсу і змісту засобами лексики, фразеології й граматики;
- ініціювати, підтримувати, розвивати й завершувати спілкування;
- налагоджувати гармонійні стосунки з людьми;
- бути переконливим у своїх висловленнях, бажаним співрозмовником, привабливим і впливовим оратором.

У 10 – 11 класах замінено розділ «Зв’язне мовлення» розділом «Практична риторика», що умотивовано віковими особливостями й потребами учнів виходити на вищий рівень практичного володіння мовою, а це спроможна забезпечити риторика як теорія й практика ефективного мовлення.

Творчим роботам надано виразно практичного спрямування. *Крім обов’язкових видів творчих робіт, до навчальної програми включено рекомендовані, право вибору яких надано вчителю.* Серед рекомендованих видів робіт учитель може обрати ті, які вважає найбільш корисними, до того ж він може змінювати теми висловлень у відповідності до інтересів і потреб кожного класу. *Увага! Обов’язкові види робіт мають проводитися на уроках розвитку мовлення, а рекомендовані — на аспектних уроках.*

Зміст мовної лінії в 10-му й 11-му класах має узагальнювальний характер, тому навчальний матеріал згруповано за нормами сучасної української літературної мови, оволодіння якими важливе для кожної освіченої людини. *Під час вивчення мовних тем учитель має акцентувати не на розпізнаванні, класифікуванні мовних явищ, не на мовних розборах, а на правилах використання мовних одиниць усіх рівнів в усному мовленні й на письмі, зокрема приділяти увагу труднощам слововжитку, складним випадкам правопису, нормам узгодження мовних одиниць, культурі слова тощо.*

III. ЕСЕ

Сучасні соціокультурні умови, інтеграція української освіти в європейський контекст зумовлює введення до навчальних програм такого виду письмових робіт, як есе, спрямованого на активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів, підвищення в них інтересу до навчання предмета, розвиток особистості, критичного мислення, лінгвокреативності.

Есе – самостійна творча письмова робота, прикметною ознакою якої є особистісний характер сприймання проблеми та її осмислення, невеликий обсяг, вільна композиція, невимушеність та емоційність викладу.

ВИДИ ЕСЕ

Ознаки ВІЛЬНОГО ЕСЕ	Ознаки ФОРМАЛЬНОГО ЕСЕ
невеликий обсяг (7-10 речень); вільна форма і стиль викладу; довільна структура; обов'язкова вимога: наявність позиції автора.	дотримання структури тексту, наявність відповідних компонентів (тези, аргументи, приклади, оцінювальні судження, висновки); обґрунтування (аргументування) тези.

Вільне есе обмежене в часі (5 – 10 і 10 – 15 хв.).

До нього доцільно вдаватися на кожному уроці й на різних етапах його: цілевизначення, закріплення, рефлексії тощо.

Для написання формального есе виділяють більше часу: від 20-ти до 45-ти хвилин.

Види формального есе:

- інформаційне (есе-розповідь, есе-визначення, есе-опис);
- критичне; есе-дослідження (порівняльне есе, есе-протиставлення, есе причини-наслідку, есе-аналіз).

Вимоги до формального есе такі:

- обсяг – 1 – 2 сторінки тексту (800 – 1000 слів);
- есе повинно сприйматися як цілісний твір, ідея якого зрозуміла й чітка;
- кожен абзац есе розкриває одну думку;
- необхідно писати стисло і ясно;
- есе не повинно містити нічого зайвого, має нести лише інформацію, необхідну для розкриття ідеї есе, власної позиції автора;
- есе має відрізнятися чіткою композиційною побудовою, бути логічним за структурою;
- в есе, як і в будь-якому творі, повинна простежуватися внутрішня логіка, що визначається, з одного боку, авторським підходом до обговорюваного питання, а з іншого – самим питанням;
- необхідно уникати різких стрибків від однієї ідеї до іншої, думка має розкриватися послідовно;
- есе повинно засвідчити, що його автор знає й осмислено застосовує теоретичні поняття, терміни, узагальнення, ідеї;
- есе повинно містити переконливе аргументування порушеної проблеми.

Есе складається з таких частин:

- *ВСТУП* – обґрунтування вибору теми есе.
- *ОСНОВНА ЧАСТИНА* – теоретичні основи обраної проблеми й виклад основного питання. Ця частина припускає розвиток аргументації й аналізу, а також обґрунтування їх, виходячи з наявних даних, інших аргументів і позицій.

- *ВИСНОВОК* – узагальнення й аргументовані висновки до теми тощо. Підсумовує есе або ще раз вносить пояснення, підкріплює зміст і значення викладеного в основній частині (детальніше дивитися публікацію блогу «Паланка словесника» від 15.09.2018).

Рекомендовані джерела з теми «Есе»

- Балаклицький М. А. Есе як художньо-публіцистичний жанр. URL : http://www-philology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sites/balaklitsky/balaklitskij_metod.pdf
- Глазова О. Есе як ефективний вид навчальної роботи. URL : http://glazova.org.ua/wp-content/uploads/2017/02/I.kovalenko_es_e_jak_efektyvnyj_vyd_navch_roboty.pdf
- Горобченко І.В. Методика написання есе та реклами. URL : <https://www.slideshare.net/reedbok/ss-69984741>
- Кондирєва М.М. Есе як необхідний компонент системи роботи вчителя-словесника . URL: https://drive.google.com/file/d/0B_NEODPHIEY-MUdXZTNhY3MyUEU/view
- Пономарьова К. І. Вивчення есе на уроках української мови. URL: <https://www.slideshare.net/ippo-kubg/34-66949714>
- Шендеровський К.С. Як написати успішне есе. URL: https://www.slideshare.net/olyasmetyukh/ss-28403220?next_slideshow=1

Рекомендовані джерела з теми «Практична риторика»

- Голуб Н. Риторична компетентність учнів старших класів як показник сучасної мовної освіти / Ніна Голуб // Українська мова і література в школі. – 2010. – № 8. – С. 2–7.
- Голуб Н. Б. Практичний аспект риторизації процесу навчання української мови і літератури в школі / Н. Б. Голуб // Українська мова і література в школі. – 2008. – № 1. – С. 11–16.
- Нищета В. Принципи вивчення риторики в загальноосвітній школі / Володимир Нищета // Українська мова і література в школі. – 2011. – № 1. – С. 16–20.
- Нищета В. Риторична компетентність учнів загальноосвітніх шкіл як педагогічна проблема / В. Нищета // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки) : [частина II]. Листопад, 2010. – № 22 (209). – С. 93–98.
- Нищета В. Риторична компетентність і риторизація як педагогічні інновації / В. Нищета // Теоретичні та прикладні аспекти інноватизації вищої професійної освіти : [міжнарод. колект. моногр.] / колект. авторів ; за ред. д.пед.н., проф. І. Секрет. – Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2013. – С. 95–124.

УКРАЇНЬКА ЛІТЕРАТУРА

Програма з української літератури поглиблює компетентнісну спрямованість навчання, що досягається шляхом:

- розкриття потенціалу предмета для формування ключових компетентностей;
- зменшення обсягу фактологічного матеріалу на користь практичної діяльності, що забезпечує достатню кількість часу для формування предметних і ключових компетентностей;
- формулювання очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності термінами компетентнісного підходу: знанневий компонент – учень називає, формулює, записує, наводить приклади тощо; діяльнісний компонент – учень розпізнає, розрізняє, описує, аналізує, порівнює, планує, застосовує тощо; ціннісна складова – учень усвідомлює,

критично ставиться, оцінює, обґрунтовує, робить висновки, висловлює судження тощо;

- виокремлення в переліку очікуваних результатів навчання тих, що стосуються оволодіння організаційно-діяльнісними вміннями як основою формування суб'єктності учня;
- уведення наскрізних змістових ліній.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРЕДМЕТА «УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА»

№ з/п	Ключова компетентність	Уміння і ставлення, формування яких можна забезпечити засобами предмета
1.	Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовою	<i>Уміння:</i> розуміти україномовні тексти різних жанрів і стилів; послуговуватися державною мовою в різноманітних життєвих ситуаціях; застосовувати різноманітні комунікативні стратегії залежно від мети спілкування; толерантно дискутувати, відстоювати власну думку. <i>Ставлення:</i> поцінування краси й багатства української мови; усвідомлення ролі української мови як ключового чинника творення нації і держави, самоствердження особистості; відстоювання права спілкуватися українською мовою в різноманітних сферах життя суспільства
2.	Спілкування іноземними мовами	<i>Уміння:</i> порівнювати оригінальні художні тексти та їх україномовні переклади. <i>Ставлення:</i> утвердження багатства української мови; обстоювання можливості перекладу українською мовою будь-якого тексту іноземної мови; розуміння ролі іноземної мови як засобу пізнання іншого світу, збагачення власного культурного досвіду.
3.	Математична компетентність	<i>Уміння:</i> розвивати абстрактне мислення; установлювати причинно-наслідкові зв'язки, виокремлювати головну та другорядну інформацію; чітко формулювати визначення й будувати гіпотези; перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (текст, графік, таблиця, схема). <i>Ставлення:</i> прагнення висловлюватися точно, логічно та послідовно.
4.	Компетентності у природничих науках і технологіях	<i>Уміння:</i> критично оцінювати результати людської діяльності в природному середовищі, відображені у творах літератури. <i>Ставлення:</i> готовність до опанування новітніми технологіями; оперативне реагування на технологічні зміни.
5.	Інформаційно-цифрова компетентність	<i>Уміння:</i> діяти за алгоритмом; працювати в різних пошукових системах для отримання потрібної інформації; розпізнавати маніпулятивні технології і протистояти їм; грамотно й безпечно спілкуватися в мережі Інтернет. <i>Ставлення:</i> прагнення дотримуватися етичних норм у віртуальному інформаційному просторі; задоволення пізнавального інтересу в інформаційному середовищі; критичне ставлення до медійної інформації.
6.	Уміння вчитися впродовж життя	<i>Уміння:</i> визначати мету і цілі власної діяльності й розвитку, планувати й організувати їх, здійснювати задумане, рефлексувати й оцінювати результат; використовувати різноманітні стратегії навчання; користуватися різними джерелами інформації; знаходити, аналізувати, систематизувати й узагальнювати одержану інформацію, перетворювати її з однієї знакової системи в іншу; працювати в парі, групі; читати, використовуючи різні види читання: ознайомлювальне, вибіркоче, навчальне тощо; постійно поповнювати власний словниковий запас; застосовувати комунікативні стратегії відповідно до мети й ситуації спілкування. <i>Ставлення:</i> прагнення використовувати українську мову в різних життєвих ситуаціях; готовність удосконалювати власне мовлення впродовж життя, розвивати мовну інтуїцію; розуміння ролі читання для власного інтелектуального зростання.
7.	Ініціативність і підприємливість	<i>Уміння:</i> аналізувати життєву ситуацію з певної позиції; презентувати власні ідеї та ініціативи чітко, грамотно, використовуючи доцільні мовні засоби; використовувати комунікативні стратегії для формулювання власних пропозицій, рішень і виявлення лідерських якостей. <i>Ставлення:</i> готовність брати відповідальність за себе та інших; розуміння ролі комунікативних умінь для успішної професійної кар'єри.
8.	Соціальна та	<i>Уміння:</i> толерантно відстоювати власну позицію в дискусії; розрізнати маніпулятивні

	громадянська компетентності	технології і протистояти їм;аргументовано й грамотно висловлювати власну думку щодо суспільно-політичних питань;унікати дискримінації інших у процесі спілкування;критично оцінювати тексти соціально-політичного змісту. <i>Ставлення:</i> повага до різних поглядів, ідей, вірувань;здатність співчувати, довіряти й викликати довіру;поцінування людської гідності;повага до закону та правових норм;утвердження права кожного на власну думку.
9.	Обізнаність та самовираження у сфері культури	<i>Уміння:</i> зіставляти специфіку розкриття певної теми (образу) в різних видах мистецтва;ідентифікувати себе як представника певної культури;визначати роль і місце української культури у світовому контексті;читати літературні твори, використовувати досвід взаємодії з творами мистецтва в життєвих ситуаціях;створювати тексти, висловлюючи власні ідеї, спираючись на досвід і почуття та використовуючи відповідні зображувально-виражальні засоби. <i>Ставлення:</i> поцінування набутоків інших культур, зацікавлення ними;відкритість до міжкультурної комунікації;потреба читання літературних творів для естетичної насолоди та рефлексії над прочитаним.
10.	Екологічна грамотність і здорове життя	<i>Уміння:</i> ілюструвати екологічні проблеми прикладами з художніх творів;бережливо ставитися до природи як важливого чинника реалізації особистості;розуміти переваги здорового способу життя. <i>Ставлення:</i> усвідомлення людини як частини природи, незворотності покарання за зло, причинене довкіллю;аналіз літературних текстів (епізодів) екологічного спрямування, усні / письмові презентації в рамках дослідницьких проєктів;готовність зберігати природні ресурси для сьогодення та майбутнього.

Українська література як навчальний предмет теж має досить значний потенціал для реалізації наскрізних ліній:

«Екологічна безпека та сталий розвиток» (НЛ-1):

- *уміння:* наводити приклади з художніх творів, у яких порушені проблеми екологічної безпеки; формулювати зв'язне висловлювання про проблеми навколишнього середовища; дискутувати з цього приводу;
- *ставлення:* сприймання природи як цілісної системи; усвідомлення взаємозв'язку людини і природи; розуміння важливості екологічної безпеки; готовність долучитися до захисту навколишнього середовища.

«Громадянська відповідальність» (НЛ-2):

- *уміння:*наводити приклади з художніх творів, де герої проявляють активну громадянську позицію, висловлювати ставлення до порушених проблем; переконливо й толерантно відстоювати власні погляди в дискусії; працювати в парі, групі, брати на себе відповідальність у груповій роботі та виконувати доручену роль; ухвалювати спільні рішення;
- *ставлення:* відчуття себе членом спільноти; усвідомлення важливості активної громадянської позиції; готовність брати на себе відповідальність.

«Здоров'я і безпека» (НЛ-3):

- *уміння:* знаходити необхідну інформацію про здоров'я, критично оцінювати її; використовувати набуті знання і вміння для забезпечення власної безпеки й безпеки інших; наводити приклади з художніх творів, у яких порушено ці проблеми; діяти в ситуаціях, загрозливих для здоров'я;
- *ставлення:* усвідомлення власного здоров'я як цінності не лише особистої, а й суспільної; ведення здорового способу життя й пропаганда його; усвідомлення залежності і впливу власної поведінки на здоров'я і безпеку своєї й оточення.

«Підприємливість та фінансова грамотність» (НЛ-4):

- *уміння*: наводити приклади з художніх творів, де порушені ці проблеми; використовувати набуті знання і вміння з метою реалізації запланованих проєктів;
- *ставлення*: готовність проявляти ініціативу.

Концептуальна структура програми з української літератури, її змістове наповнення передбачають:

- забезпечення можливостей для формування предметної (читацької) і ключових компетентностей; урахування вікових особливостей учнів, психології сприйняття ними творів художньої літератури;
- особливості навчального процесу в профільній школі;
- право вибору (для вчителя і учня); особливості сучасного інформаційно-комунікативного простору; національних процесів державотворення;
- процесів глобалізації сучасного світу тощо. Художні твори для текстового розгляду дібрано за принципами: естетичних критеріїв, жанрово-тематичної розмаїтості, урахування вікової психології, осучаснення змістового матеріалу.

Курс української літератури в 10–11 класах рівня стандарту сформовано **за тематично-хронологічним принципом**, тобто запропоновано її системне вивчення, розпочате в 9-му класі, але за відповідними знаковими темами, у хронологічній послідовності із залученням біографій письменників у найпоказовіших, найцікавіших фрагментах. **Особливий акцент зроблено на тих художніх творах, які сприяють зародженню у свідомості молодій людині якостей, що є носіями позитивної, життєствердної енергії.** Адже в умовах національного державотворення актуалізуються пріоритет людини-гуманіста, людини-патріота, оптимістичні суспільні настрої, духовне здоров'я особистості, ці твори повинні приносити естетичне задоволення й давати стійке моральне опертя (оптимізм, життєствердність, спроможність долати труднощі, воля до перемоги, досягнення мети тощо), вчити самостійно, свідомо сприймати світ, критично оцінювати його. Однак українська література – як будь-яке явище мистецтва – сприймається кожною людиною по-своєму, тому вплив твору на неї є непередбачуваним. Іноді негативний приклад із художнього твору може спрацювати позитивно, тобто сприяти моральному загартуванню. Наприклад, роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного в цьому контексті можна сприймати як роман-засторогу.

Програму 10 класу структуровано за окремими тематичними розділами й підрозділами: «Реалістична українська проза», «Театр корифеїв», «Титан духу і думки», «Модерна українська проза», «Образне слово поетичного модернізму» («Загальнолюдське, національне, особисте»).

У рубриці «Зміст навчального матеріалу» запропоновано необхідні вступні тези до кожного розділу чи підрозділу, коротку характеристику творчості письменника, анотації до творів, що враховують сучасні літературознавчі оцінки (у доступних для школярів межах); названо необхідні для предметного розгляду текстів нові теоретичні поняття. Однак ця рубрика є лише пропозицією, однією з найбільш компетентних сучасних версій оцінки письменника і його творчості, тому не повинна сприйматися догматично. Учитель пропонує лише один із варіантів, висловлює певні судження як зразок (своєрідний ключик розуміння) для учня, що заохочувало б його думати над твором, шукати власні відповіді та інтерпретації, учило б мислити самостійно. **Програма не вимагає прийняття єдиної думки, єдиного прочитання тексту, навчальний матеріал повинен подаватися так, щоб спонукати учнів до власних оціночних висновків.** Вони мають навчитися їх робити самостійно, так само, як і самостійно мислити, оцінювати, порівнювати, проводити аналогії з сучасним життям, власним досвідом тощо. У програмі подано також **стислі огляди**

літературного процесу в різні періоди розвитку української літератури. Але на них не виділено спеціальних годин, вони *служать лише преамбулою до вивчення творчості письменників*, тому вчитель на свій розсуд може обирати з них найголовніше.

ВИЛУЧЕНО	ЗАЛИШЕНО	ДОДАНО
«І все-таки до тебе думка лине...», «Хвиля», «Уста говорять: “Він навіки згинув!..”» Лесі Українки	«Лісова пісня», «Стояла я і слухала весну...», « <i>Contra spem spero!</i> » Лесі Українки	«Слово, чому ти не твердая криця...», «Мріє, не зрадь» Лесі Українки
«Декадент» І.Франка	«Гімн» («Замість пролога»), «Сікстинська мадонна», «Ой ти, дівчино, з горіха зерня», «Чого являєшся мені...», «Легенда про вічне життя», «Мойсей», «Сойчине крило» Івана Франка	
«Земля» Ольги Кобилянської		« <i>Impromptu phantasie</i> », « <i>Valse melancolique</i> » Ольги Кобилянської
	«Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного (перша і четверта частина)	
	<ul style="list-style-type: none"> • «Кайдашева сім'я» Івана Нечуя Левицького • «Мартин Боруля» Івана Карпенка-Карого • «<i>Intermezzo</i>», «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського • «Камінний хрест» Василя Стефаника, • «Момент» Володимира Винниченка • «З журбою радість обнялась...», «Чари ночі», «О слово рідне! Орле skutий!..», «По дорозі в казку» Олександра Олеся • «Блакитна Панна», «Інфанта» Миколи Вороного 	

Відомості з теорії літератури (ТЛ) про художні засоби, жанри, літературознавчі поняття тощо, необхідні під час розгляду художнього твору, **учні мають засвоїти лише на початковому, доступному рівні**. Програма зорієнтовує також учителів відійти від ідеологічного чи соціально заангажованого прочитання-аналізу художнього твору, від **невиправданого критерію міметичності** (тобто буквального сприйняття його як відображення реального факту історичної чи просторової дійсності), що зовсім не виключає потрібний історико-літературний і соціокультурний контексти до урізноманітнення його інтерпретування, тобто розуміння не лише згідно із задумом автора, а й із виявленням тих смислів, які твір набуває в процесі історичного функціонування; урахуванні значної ролі читача як співтворця тексту; пріоритетній ролі творчих підходів під час аналізу творів, тобто в руйнуванні усталених застарілих схем.

Задля осучаснення змістового компоненту і у старшій школі навчання української літератури відбувається у форматі загального мистецького контексту (МК), міжпредметних зв'язків (МЗ) та закінчується уроками «Література рідного краю», «Узагальнення та систематизація вивченого», які дають широкий простір для вибору як учителя, так і учнів.

КОНТРОЛЬНІ РОБОТИ

ФРОНТАЛЬНІ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІ ВИДИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ
З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У 10 КЛАСІ

РІВЕНЬ	РІВЕНЬ СТАНДАРТУ		ФІЛОЛОГІЧНИЙ РІВЕНЬ	
ФРОНТАЛЬНІ ВИДИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ				
Форми контролю	I	II	I	II
Перевірка мовної теми	2	2	3	3
Письмо: есе	2	3	1	1
переказ	-	-	1	1
твір	-	-	1	1
ІНДИВІДУАЛЬНІ ВИДИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ				
Говоріння: діалог	1	-	1	-
усний переказ	1	-	1	-
усний твір	-	1	-	1

**ОБОВ'ЯЗКОВА КІЛЬКІСТЬ ВИДІВ КОНТРОЛЮ
З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 10 КЛАСІ**

Семестри	I		II	
	СТАНДАРТУ		ПРОФІЛЬНИЙ	
Контрольні роботи у формі: контрольного класного твору*;	3	3	3	3
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання)	1	1	1	1
Уроки розвитку мовлення**	2	2	2	2
Уроки позакласного читання	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)
Перевірка зошитів	1	1	2	2
	4	5	4	5

Мінімальну кількість фронтальних видів контрольних робіт учитель на власний розсуд має право збільшувати, що залежить від рівня підготовленості класу, здібностей конкретних учнів, умов роботи тощо.

Фронтально оцінюються диктант, письмовий переказ і письмовий твір (навчальні чи контрольні види робіт), мовні знання й уміння, запис яких здійснюється на сторінці «Зміст уроку» класного журналу.

Індивідуально оцінюються говоріння (діалог, усний переказ, усний твір). Для цих видів діяльності *не відводять окремого уроку, проте на початку семестру визначають окрему колонку без дати на сторінці «Облік навчальних досягнень» класного журналу:*

- *у I семестрі* - усний переказ, діалог,
- *у II семестрі* - усний твір.

Результати оцінювання говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) протягом семестру виставляють у колонку без дати й ураховують у семестрову оцінку, тому доцільно ці колонки у класному журналі створити на початку семестру.

Повторне оцінювання із зазначених видів мовленнєвої діяльності не проводять.

Перевірка мовних знань і вмінь здійснюється за допомогою завдань, визначених учителем (тестові завдання, диктант тощо), що залежить від змісту матеріалу, який вивчено. Диктант проводять за традиційною методикою упродовж уроку. На виконання тестових

завдань відводять орієнтовно 20 - 25 хвилин уроку, решту уроку можна використати на виконання завдань для навчання аудіювання, читання мовчки (дивитися Методичні рекомендації щодо використання тестових технологій в процесі вивчення української мови в загальноосвітніх навчальних закладах (лист МОН України від 29.12.06 № 1/9-795)).

Середнім арифметичним оцінок за зміст і грамотність є оцінка за контрольний твір та переказ, яку виставляють в колонці з датою написання роботи (напис «Твір», «Переказ» у колонці не роблять).

Перевірка різних видів мовленнєвої діяльності здійснюється відповідно до критеріїв оцінювання, затверджених наказами Міністерства освіти і науки від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти» (у 5 – 10 класах) та від 30.08.2011 № 996 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти» (у 11 класі).

Під час оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови іноді виникають проблемні питання, які потребують такого розв'язання: допущені позиційні помилки (чергування у-в, і-й) визначають як орфографічні (під час перевірки власних висловлень ЗНО це питання уніфіковано);

За умови відсутності учня на одному зі спарених уроків під час написання контрольного твору, переказу учителю рекомендуємо підготувати індивідуальне завдання для виконання його учнем упродовж одного уроку.

Можливі види контрольних робіт з української літератури:

- тест;
- відповіді на запитання;
- контрольний літературний диктант;
- анкета головного героя;
- комбінована контрольна робота;
- письмовий контрольний твір.

На виконання **тестових завдань** відводиться орієнтовно 20–25 хвилин уроку, решту уроку можна використати на виконання завдань творчого характеру (дивитися Методичні рекомендації щодо використання тестових технологій в процесі вивчення української та зарубіжної літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (лист МОН України від 19.09.07 № 2/2-14-1813)).

На **письмові контрольні твори** відводимо 2 уроки. Учням слід пропонувати написати твори у формі есе, міні-творів щодо розкриття певної проблеми чи образу програмового тексту тощо. Це розвиватиме самостійне творче мислення учнів і дасть їм можливість виконати роботу протягом одного уроку.

Домашній контрольний твір не є обов'язковою формою контролю з української літератури. Ураховуючи розвиток інформаційних технологій і рівень володіння ними сучасними учнями, написання домашнього контрольного твору, який потім має перевірити учитель, перетворюється на формальність і не дозволяє об'єктивно визначити знання учнів з певної теми. Якщо такий вид контролю навчальних досягнень учнів, як домашній контрольний твір, залишений учителем, то можна обрати таку форму творчої роботи як **фанфік**, щоб учні самостійно виконували творче домашнє завдання.

Оцінка за контрольний твір з української літератури є середнім арифметичним за зміст і грамотність, її виставляють у колонці з датою написання роботи. Напис у журнальній колонці «Твір» не роблять.

У кожному семестрі обов'язковим є проведення двох уроків розвитку мовлення:

одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – письмового. Умовне позначення в таблиці – (у + п).

Можливі види контрольних робіт із розвитку мовлення:

- складання оповідання (казки) за прислів'ям;
- добір прислів'їв, крилатих виразів, фразеологічних зворотів, що виражають головну ідею твору;
- уведення власних описів в інтер'єр, портрет, пейзаж у вже існуючому творі;
- усний переказ оповідання, епізоду твору; твір-характеристика персонажа;
- написання асоціативного етюду, викликаного певним художнім образом;
- написання вітального слова на честь літературного героя, автора тощо;
- твір-опис за картиною; складання тез літературно-критичної статті (параграфу підручника);
- підготовка проекту (з можливим використанням мультимедійних технологій) – індивідуального чи колективного – з метою представлення життєвого і творчого шляху, естетичних уподобань письменника тощо;
- складання анкети головного героя, цитатних характеристик, конспекту, рецензії, анотації; написання реферату;
- ідейно-художній аналіз поетичного чи прозового твору; написання листа авторові улюбленої книжки; інсценізація твору (конкурс на кращу інсценізацію уривка твору) тощо.

Доцільно оцінку за письмовий вид роботи виставляти всім учням, за усний – кількості учнів, які відповідали протягом уроку.

Оцінку за читання напам'ять поетичних або прозових творів з української літератури виставляють у колонку без дати з написом «Напам'ять».

Перевірка різних видів роботи на уроках української літератури здійснюється відповідно до критеріїв оцінювання, затверджених наказами Міністерства освіти і науки від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти» (у 5 – 10 класах) та від 30.08.2011 № 996 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти» (у 11 класі).

Перевірку контрольних робіт учитель здійснює в термін до наступного уроку.

Аналіз контрольних письмових творів і переказів, а також контрольних диктантів учні виконують у робочих зошитах.